

*Каблова Тетяна Борисівна,
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри академічного та естрадного вокалу
Інституту мистецтв
Київського університету імені Бориса Грінченка;*

*Тетеря Віктор Михайлович,
доцент кафедри
академічного та естрадного вокалу
Інституту мистецтв
Київського університету імені Бориса Грінченка*

НАРОДНА ПІСНЯ ЯК ІНТЕНЦІАЛЬНА СКЛАДОВА У ТВОРЧОСТІ М. В. ЛИСЕНКА

Метою роботи постає звернення М. В. Лисенка до народної пісні як інтенціональної складової, що імпліцитно втілює основні прагнення композитора в його творчому та суспільно-громадському житті. **Методологія дослідження** полягає в застосуванні методу персонології, теорії особистості, історико-біографічного – при розгляді життя і діяльності особи композитора, а також метод структурно-сислової визначеності, що сприяє більш конкретно-му дослідженню народної пісні як інтенціональної складової у творчості М. Лисенка. **Наукова новизна** роботи полягає в розширенні уявлень про значення інтенціональності в музичній культурі та визначенні місця і ролі народної пісні в творчій спадщині композитора. Інтуїтивно тяжіння М. Лисенка до усвідомлення самотності українського народного музичного мистецтва та введення його в класичні жанри розглядається саме як прояв композиторських інтенцій. **Висновки.** Осмислення та аналіз постійного звернення до систематизації та опанування народних пісень М. Лисенка дозволяє припускати думки щодо визначення народної пісні як інтенціональної складової його класичного музичного спадку, що становить підґрунтя української національної культури та визначає шляхи, якими вона повинна розвиватися.

Ключові слова: народна пісня, інтенція, етнографія, фольклор.

Каблова Татьяна Борисовна, кандидат искусствоведения, доцент кафедры академического и эстрадного вокала Института искусства Киевского университета имени Бориса Гринченка;

Тетеря Виктор Михайлович, доцент кафедры академического и эстрадного вокала Института искусства Киевского университета имени Бориса Гринченка

Народная песня как интенсиональная составляющая творчества Н. В. Лысенка

Целью работы является обращения Н. В. Лысенко к народной песне как интенсиональной составляющей, которая импліцитно воплощает основное стремление композитора в его творческой и социально-общественной жизни. **Методология исследования** заключается в применении метода персонологии, теории личности, историко-биографического – при рассмотрении жизни и деятельности личности композитора, а также метода структурно-смысловой определенности, что способствует более конкретному исследованию народной песни как интенсиональной составляющей в творчестве Н. В. Лысенко. **Научная новизна** работы заключается в расширении представлений о значении интенсиональности в музыкальной

культуре и определении места и роли народной песни в творческом наследии композитора. Интуитивное стремление Н. В. Лысенко к осознанию самобытности украинского народного музыкального искусства и введение его в классические жанры рассматривается именно как проявление композиторских интенций. **Выводы.** Осмысление и анализ постоянного обращения к систематизации и освоению народных песен в творческом наследии Н. В. Лысенко позволяет предположить определение народной песни как интенциональной составляющей его классического музыкального наследия, которое является основой украинской национальной культуры и определяет пути ее развития.

Ключевые слова: народная песня, интенция, этнография, фольклор.

Kablova Tetiana, PhD in Arts, associate professor of the academic and variety singing chair, the Institute of Arts, Borys Grinchenko Kyiv University;

Teteria Victor, associate professor of the academic and variety singing chair, Institute of Arts, Borys Grinchenko Kyiv University

Folk song as intentional part of M. Lysenko's creativity

Purpose of Article. The purpose of the article is to study the role of folk songs as the intentional part of Lysenko's creativity, which implicitly embodies the basic desire of the composer in his creative and social and public life. **Methodology.** Methodology of the research is to apply the theory of personality. The authors use the historical and biographical methods to analyse the composer's life and work. In addition, they use the method of structural and semantic certainty that contributes more specific studying of folk songs as the intentional element in Lysenko's creativity. **Scientific novelty.** Scientific novelty of this work is to extend the idea of the importance of intentionality in musical culture, and to determine the place and role of folk songs in the creative heritage of the composer. Intuitively, Lysenko's desire to the recognition of the identity of the Ukrainian folk music art and its introducing into the classical genre are considered as expressions of the composer's intentions. **Conclusions.** The comprehension and analysis of the constant reference to the systematization of Lysenko's folk songs allow us to suggest thoughts about the definition of folk songs as the intentional components of his classical music heritage. It is the basis of the Ukrainian national culture and defines the way of its development.

Keywords: folk song, intention, ethnography, folklore.

Народна пісня постає як основна ділянка розвитку та становлення національної культури. Втілюючи провідні настрої, потреби та сподівання народу, саме пісня набуває тих комунікативних рис, які впливають на людську особистість та її входження в світовий контекст полікультурного простору. В такому контексті безсумнівно набувають значення постаті композиторів, які не тільки виокремлюють найцінніші взірці народної пісні, а й виводять її за межі усного вербального тексту на новий професійний рівень концертного існування. Одним з таких композиторів в історії української музичної культури є Микола Лисенко. В його творчості можна спостерігати інтуїтивно тяжіння до усвідомлення самобутності українського народного музичного мистецтва. Музична спадщина композитора характеризується постійним прагненням свідомості до об'єкту української народної пісні з метою їх усвідомлення її сутності та надання їй певного значення. Таке явище, якому притаманна спрямованість свідомості до світу і предметів, що його наповнює, з метою їх усвідомлення та надання їм значення, отримало визначення як інтенціональність в філософії феноменології. Вивчення народної пісні як інтенціональної складової творчості Миколи Лисенка простягається окремим пластом у вивченні музичної культури України.

Постать композитора як основоположника української класичної музики викликає увагу багатьох дослідників: М. Старицького, О. Кошиця, С. Людкевича, О. Пчілки. У різні часи до його композиторського доробку звертались А. Ольховський, Л. Архимович, М. Гордійчук, О. Шреєр-Ткаченко, В. Чаговець, Д. Ревуцький, Л. Корній, Л. Яросевич, І. Сікорська, Н. Толошняк, О. Изваріна, С. Лісецький, в працях яких подаються важливі біографічні факти творчої, фольклористичної та громадської діяльності композитора, але вивчення пісні в зазначеному контексті не отримало достатнього висвітлення в науковій літературі.

Поняття інтенціональності отримало широке вивчення у філософських концепціях Ф. Brentana, М. Гайдегера, Е. Гусерля, М. Мерло-Понті, Ж. П. Сартра. Особливо цікаве продовження елементи цього напрямку філософії отримали у наукових працях культурологів та мистецтвознавців, серед яких слід назвати: М. Аркадьєва, Б. Асаф'єва, О. Берегову, В. Бичкова, Н. Герасимова-Персидську, К. Горанова, Г. Ільїну, Г. Консон, І. Коханик, О. Козаренка, О. Лосєва, О. Михайлову, Б. Парамонова, Г. Побережну, А. Сальм, О. Самойленко, М. Северинову, І. Скворцову та ін. Але здебільшого ці праці висвітлюють окремі сторони цього явища. Достатньо ретельно досліджено поняття інтенціональності в просторі культури в працях О. Опанасюка.

Композитори, які зверталися до фольклору, за основну мету мали спробу проникнути в суть його національної специфіки. Українська народна творчість розглядається як таке підґрунтя, з якого починається історія культури українського народу, а, отже, й історія української музики. Микола Лисенко постає не тільки як збирач та дослідник української пісні, а скоріше як особистість, яка зверталася до народної творчості протягом усього життя та вбачала в ній основу для українського класичного мистецтва. Зібраний народний музичний матеріал перших українських фольклористів разом з їх розвідками та окремими статтями утворив досить міцну базу, на основі якої розгорнув свою величезну фольклористичну діяльність М.В. Лисенко. Сам композитор зазначав, що «Ми стоїмо на не розробленому ґрунті, де здебільшого збирач ходить навпомацки, розшукуючи правильне, наштовхуючись іноді на сумнівне, виняткове, – діє зчаста в сфері здогадів, незнання, припущень. Не можна водночас не визнавати з сумом, що прогалина в збиранні звукового матеріалу у нас надто відчутна ... Сама справа музичної етнографії у нас до останнього часу перебувала в руках малопідготовлених дилетантів, чужих народній пісні духом, школою й самою народністю» [2, 112].

Основним завдання даної статі вбачається розгляд народної пісні з позицій змістовно-емоційних аспектів, що отримує активне відображення в свідомості та діяльності композитора. Звернення до постаті Миколи Лисенка обґрунтовано тим, що він увійшов українську культуру не тільки як видатний громадський діяч і композитор, а ще й як просвітник-етнограф, чії праці відіграли важливе значення під час українського національного відродження XIX ст.

Слід зазначити, що його тяжіння вивести народну пісню як основу буття, традиційно сформовано ще в дитинстві. На формування музично-естетичних

поглядів композитора, з одного боку, мали вплив аристократичні погляди його матері, Ольги Єремівни, а з іншого – увага до народного мистецтва прищеплювалася завдяки батьку, Віталію Романовичу, та бабусі.

Велике значення в розвитку світогляду майбутнього композитора і фольклориста відіграла його дружба з М. Старицьким, котра пройшла через усе життя цих видатних діячів української культури. Навчаючись в гімназії, М. Лисенко записує народні пісні вже не тільки заради естетичного, задоволення, але й усвідомлює мистецьку і громадську цінність такої праці.

М. Старицький в своїй статті згадує: «Етнографічний матеріал і заклик до збирання народних скарбів настільки запалили Миколу, що він став збирати й записувати народні пісні» [7, 455].

В основі цього поклику були українські романси, їх він виокремлював в піснях знайомих пань, панянок, попівен, покоївок. Вони характеризували різні сторони людського життя, мали особистісний характер, наприклад, «Там, де Ятрань круто в'ється», «Чи я в лузі», «Баламуте, вийди з хати», «Дівчино, рибчино, серденько моє» і багато інших. Всі ці романси та пісні збагачувалися музичним супроводом – достатньо віртуозним та більш професійним, як для народної гармонії.

В 1867 р. М. Лисенко їде вчитися до Лейпцигської консерваторії, де під час навчання не припиняє своєї фольклористичної діяльності. В кінці першого року навчання він як представник української музики був запрошений до Праги для участі в слов'янському концерті, де з великим успіхом виконав на фортепіано у власному перекладі українські народні пісні, в тому числі «Гей не дивуйте». Після її виконання відомий чеський музикант і етнограф Рейер піднявся і захоплено вигукнув: «То духи од степу» [3, 16]. М. Лисенко дістав також запрошення ознайомити з українськими народними мелодіями чеську артистичну публіку. Він виступив з виконанням кількох українських пісень в Празькому Художньому клубі «Умелецька бесіда»: «Гей, не дивуйте, добрі люди», «Ой не гаразд, запорожці», «Дощик», «Ой у по криниченька», «Ой не стелися, хрещатий барвінку» та ін.

На час навчання в Лейпцигській консерваторії М. Лисенко володів великим запасом фольклорних записів українських народних пісень. Він привіз з собою вже упорядковану першу збірку, яку сподівався видати в Лейпцигу, бо на батьківщині це неможливо було здійснити. Результатом цього став перший випуск українських народних пісень, що був надрукований у Лейпцигу в жовтні 1868 р., до якого ввійшло 40 пісень в одноголосному викладі у супроводі фортепіано.

Після закінчення навчання в Лейпцигській консерваторії Лисенко оселився в Києві. Тут він швидко завоював авторитет викладача музики, розгорнув композиторську і концертну діяльність, спершу як соліст-піаніст і ансамбліст, а далі як хоровий диригент. Поряд з цим, Лисенко постійно працював над збиранням та упорядкуванням українських народних пісень.

Наприкінці 70-х років, говорячи про фольклорні праці М. Лисенка, не можна обійти і такі його роботи, як музика до «Наталки Полтавки» та «Коза Дереза» – дитяча комічна опера. Крім того, в ці роки М. Лисенко друкує три

фольклористичні розвідки, а саме: «Дума про Богдана Хмельницького і Барабаша, записана, від кобзаря П. Братиці», «Народні музичні інструменти на Україні». Чимало народних пісень записав М. Лисенко від студентів університету. Олена Пчілка згадує, що Лисенко записав від Свидницького кілька подільських пісень, від Константиновича – чернігівських; у спогадах сина композитора О. Лисенка є згадка про те, як в 1911 році Микола Віталійович їздив на Полтавщину, де записав безліч пісень цього регіону.

Протягом усієї діяльності М. Лисенко провадить активну виконавську практику з аматорськими хоровими колективами, в репертуарі яких основне місце займають українські народні пісні, включає їх в музичні сценічні твори.

Вся творчість Миколи Віталійовича Лисенка, його композиторська та виконавська діяльність пронизані кращими зразками народної музики. М. В. Лисенко як основоположник української класичної музики підняв на небувалу висоту музичну творчість українського народу, чим заслужив всесвітню славу та визнання.

Отже, цілком логічно прослідковується постійна інтенція в творчості Лисенка протягом всього життя саме до народної пісні. У наш час, коли цілісним і всеохоплюючим підходом у вивченні будь-яких явищ надається виключна вага, коли переглядається вся система жанрового складу фольклору, очищуючись від догматизму і заідеологізованості, засновані на здоровому глузді погляди Лисенка на систематизацію власних записів фольклору продовжують зберігати своє значення. В такому контексті особливої значущості набуває «Збірник українських пісень» М. Лисенка у семи випусках. Ця збірка є найбільш показовою щодо еволюції поглядів на систематизацію та удосконалення методів упорядкування матеріалу. Якщо в першому випуску він поданий в загальному вигляді, без виділення якихось жанрових груп, то в другому випуску, який вийшов у 1869 році в Лейпцигу, Лисенко дотримується поділу пісенного фольклору за жанрово-тематичним принципом, причому щодалі удосконалюючи й уточнюючи його. Кожний новий випуск «Збірника» – це крок до вдосконалення, вищий щабель оперування певними критеріями в систематизації.

Отже, у творчості Лисенка інтенційність народної спадщини полягає в демократизації музичного мистецтва, підпорядкованій піднесенню елементів народної творчості до рівня композиторської творчості, створенню нового шару національної культури з глибоким духовним смислом, на підґрунті синтезу народної та професіональної стилістики. Лисенко, спираючись на кращі зразки української народної пісні, дав високохудожні зразки національного мистецтва майже в усіх жанрах музичної творчості. Народна пісня постає в його творчості як певний інтуїтивно ясний та близький людині об'єкт. Цей об'єкт не може бути редукованим, а навпаки, іманентно втілюється в усіх музичних жанрах. М. Лисенко позиціонує народну пісню як найважливішу психологічну складову мистецького та соціального спілкування. Саме пісня є національним чинником у музиці, він заклав під українську національну культуру тривкі основи й визначив шляхи, якими вона повинна розвиватися, та залишив нам дуже цінні зразки українського музичного стилю. Це дозволяє розглядати

народну пісню в творчості українського класика як певну інтенціональну складову, яка утворює основу і глибинний психологічний зміст українського мистецького мовлення, яке повністю відповідає діяльності і «баченням світу» Лисенка, його меті підняти українське мистецтво на європейський рівень культурного існування.

Література

1. Архімович Л. Б. М. Лисенко: життя і творчість / Лідія Борисівна Архімович, Микола Максимович Гордійчук. – 3-тє вид., доповн. і перероб. – К.: Муз. України, 1992. – 253 с.: портр., /8/ л. іл., ноти.
2. Булат Т. Світ Миколи Лисенка. Національна ідентичність, музика і політика України ХІХ – початку ХХ століття / Булат Т., Філенко Т. – США, 2010. – 408 с.
3. Василенко З. І. Фольклористична діяльність М. В. Лисенка / Зоя Іванівна Василенко; АН УРСР. Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. – К.: Наук. думка, 1972. – 186 с. з нот.
4. Лисенко М. В. Про народну пісню і про народність в музиці / М.В. Лисенко; ред., передмова М. Гордійчука. – К.: Мистецтво, 1966. – 68 с.
5. Лисенко М.В. Сторінки життя / Микола Лисенко; Літ. Запис Василя Бережиста. – К.: Молодь, 1952. – 110 с.
6. Опанасюк О. П. Інтенціональність у просторі культури: мистецтвознавчий, культурологічний та філософський аспекти: Монографія / О. П. Опанасюк. – Львів : Ліга-Прес, 2013. – 448 с.
7. Старицький М. К биографии Н. В. Лисенка // М. К. Старицький Киевская старина. – 1903. – № 12. – С.441–481.

References

1. Arkhimovich, L.B., & Gordiychuk, M. M. (3d ed.). (1992). M. Lysenko: life and work. Kyiv: Muz. Ukraini [in Ukrainian].
2. Bulat, T., & Filenko, T. (2010). The world of Mykola Lysenko. National identity, music and police of Ukraine of XIX – early XX century. The USA [in Ukrainian].
3. Vasilenko, Z. I. (1972). Folklore work of M.V. Lysenko. Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
4. Lysenko, M. V. (1966). About folk song and folklore in music. M. Gordiychuk (Ed.). Kyiv: Mistetstvo [in Ukrainian].
5. Lysenko, M. V. (1952). Life pages. V. Berezhist (Ed.). Kyiv: Molod [in Ukrainian].
6. Opanasyuk, O. P. (2013). Intentionality in the space of culture: art critical culturological and philosophic aspects. Manuscript. Lviv: Liga-Pres [in Ukrainian].
7. Staritskiy, M. K. (1903). Biography of Lysenko N.V.. Kievskaya starina, 12, 441–481 [in Ukrainian].